

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

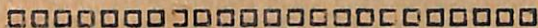
You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

ԽՍՏԵՆԱՇԱՐ «ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ և ԳԻՏԵԼԻՔ»

፱.፻፲፭ 1

THE
BIBLE

Pauley

3. Գ. ԱԹԱՆԱՍԵԱՆ

1931

Sup. «Врхушномъ»

ՅԲՈՒՄՈՍԱՅ.

1.— ԲԱԶՄԱՅՈՒՄ

Պատկատու ծառ մը հասցնելու միջոցներն
են, հունտը սերմանել, աղուբայ ընել, տաշտա-
թաղ բնել, չաքլեցնել, շերտել:

Ծառի մը պտուղը փոխելու կամ տեսակը
աղնուացնելու համար պէտք է պատուաստել:

ՀՈՒՆՏԻՆ ՍԵՐՄԱՆՈՒՄԸ.— Սերմանելիք
հունտը պէտք է առնել ծառին վրայ խաւ հա-
սունցած պտուղէ: Առնուած հունտերը պէտք է
ամանի մը մէջ խաւաւորել: Խաւաւորումի հա-
մար ընդհանրապէս կը գործածուի աւաղ, ամա-
նին յատակը կը փռուի խաւ մը աւաղ, ասոր
վրայ կը դրուին հունտերը իրարմէ անջատ, վը-
րան վը փռուի աւաղի խաւ մըն ալ, որուն վը-
րայ կրկին կը դրուին հունտերը իրարմէ ան-
ջատ, դարձեալ խաւ մը աւաղ, և այսպէս հետզ-
հետէ, երեսը կը ծածկուի աւաղով: Այսպէս բո-
լոր հունտերը աւաղով չըջապատուած կ'ըլլան:
Ամանը կը դրուի նկուղի կամ մատանի մը մէջ,
և կամ պատի մը տակ: Վերջի պալազային ա-
պակիով մը ծածկելու է որ կրծող կենդանիները

չկարենան հունտերը ուտեր Ծիրանի, դեղձի, սա-
լորի կորիզները հանուած ատեն իսկ կը խաւա-
ւորուին և Մարտին կը սերմանուին: Խնձորին
և տանձին կուտերը կուրծէն հանուելէ յետոյ կը
չորցուին: Յունուարին կը խաւաւորուին և փե-
տրուարին կը սերմանուին յըջանակի տակ:

Չմեռուան վերջաւորութեան, երբ հուն-
տերը արմատի թերի կ'արձակեն, արևոտ տեղ
բաց հողի մէջ սերմաներ ժամանակ շանելու
համար կարելի է ազակիի տակ սերմանել փե-
տրուար և Մարտ ամիսներուն:

Հունտէն ելած տունկերը տեղափոխուելով
աւելի կ'ուճովնան. տեղափոխելու ատեն պէտք
է մայր արմատին ծայրը եղունգով կտրել և 10
սանթիմէթր խորութիւնով տնկեր Տարւոյն վեր-
ջը արդէն այս տունկերը շուրջ կէս մէթր բարձ-
րութեան հասած կ'ըլլան և տնկարանը կը փո-
խադրուին:

Ընդհանրապէս հունտէն ելած ծառերը աղ-
նիւ տեսակի պտուղ չեն տար, հունտը չ'արտա-
դրեր իրեն ծնունդ տուող պտուղին նման պը-
տուղ արտադրող ծառ: Պարտիզպանը կը սերմա-
նէ՝ պատուաստելու յարմար տունկ հասցնելու
համար, որպէսզի յետոյ անոնց վրայ պատուաս-
տէ իր ուղած տեսակները:

ԱՂՈՒՐԱՅ. — Աղուրայի համար ծառէն կը
կտրեն ճիւղի կտոր մը և կը տնկեն հողին մէջ:

որ քիչ ատենէն արմատներ կ'արձակէ և կ'աճի՝
ըլլալու համար ծառ մը նման անոր՝ որմէ կրտ-
ուած էր: Աղուրայի համար կը կտրուի 20—30
սանթիմէթր երկարութիւնով ոստ Երբ ոստը
վարի կողմէն աչքի մը տակէն կտրուած է՝
պարզ կամ հասարակ աղուրայ կ'ըսուի, երբ
ուղղակի մայր ճիւղէն փրցուելով անջատուած
է՝ կտրոնաւոր կ'ըսուի, երբ մայր ճիւղէն ալ
2—3 սանթիմէթր փայտային մաս մը ունի՝ ճո-
կանաւոր կ'ըսուի: Աւելի շատ առաջին երկու
տեսակի աղուրաները կ'օգտագործուին, վերջի
տեսակը կը գործածուի ձիթենիի և որթատուն-
կի: Աղուրայի համար կ'ընտրուի մէկ տարուան
լաւ փայտաւորուած ոստ և կը կտրուի Նոյեմ-
բերին կամ Դեկտեմբերին Երբ կտրուած ոստերը
մինչև տնկելու ատեն թաւմ աւազի մէջ խա-
ւաւորուին՝ աւելի արագ կ'արմատաւորուին:
Տնկումը կը կատարուի Ապրիլին, ոստը հողին
մէջ կը թաղուի հողէն դուրս թողլով միայն
ծայրի աչքը:

Աղուրայով կարելի է բազմացնել հաղար-
ջենին, սերկելիին, խնձորի թուփ տեսակները,
որթատունկը, տանձենին աղուրայով չ'արմա-
տաւորուի:

ՏԱՇՏԱԹԱՂ. — Տաշտաթաղի համար կ'ընտ-
րուին վարի ճիւղեր, որոնք զեպի վար ծռելով
անոնց մէջտեղի մասը կը թաղեն հողին մէջ և

1-19/1927

ծայրը հողէն դուրս կը թողուն, հողին մէջ հաս-
տատ մնալու համար կեռով մը հողին մէջ կը
րունեն ու դուրս թաղուած ծայրն այ յենակի մը
կը կապեն ժամանակ մը յետոյ հողին մէջ ե-
զող մասը աբժաւտներ կ'արձակէ ու առանց
մայր ծառին աւելին պէտք ունենալու՝ ինքը
կը սնուցանէ հողէն դուրս մնացած մասը, այն-
պէս որ, երբ մայր ծառին կցող մասը կտրելով
անջատենք՝ նոր տունկ մը կ'ունենանք: Որ-
թատունկը այսպէս այ կը բաղմացուի Ասիկա
պարզ տաշտաթաղն է:

Երբ սերկելի կամ խնձորենիի մը հողին
մօտիկ մէկ ճիւղը 10 սանթիմէթր խորութիւնով
հողին մէջ թաղուի, ժամանակ մը յետոյ բազ-
մաթիւ ծիլեր կ'արձակէ, եթէ այս ծիլերը ազու-
րայի նման փրցնելով տնկենք՝ նոր տունկեր
կ'ունենանք:

ՇԱՔԼԵՑՈՒՄ.— Շատ անգամ ծառին ար-
մատէն ինքնին ծիլեր կ'արձակուին, երբ այս
ծիլերը չաքլելով անջատենք ու տնկենք՝ կ'ու-
նենանք նոր տունկեր: Սալորենին, կեռատենին,
ժոխենին (զմառույ), կաղնենին ունին այս ա-
տակութիւնը, բայց պարտէզի մէջի ծառի համար
այս ատակութիւնը պակասութիւն մըն է:

ՇԵՐՏՈՒՄ.— Երբ ծառն մը արմատաւոր
չերտ մը հանելով տնկենք՝ կ'ունենանք նոր
տունկ մը, այսպէս կարելի է բաղմացնել ժոխե-
նին, հաղարջենին, թղենին:

2.— ՏՆԿՈՒՄ

ՃԱՄԱՆԱԿ.— Կարելի է պտուղի ծառերը
տնկել այնպէս տերեւթափէն սկսեալ մինչև
դարնան աւելին բարձրանալը, բայց իւրաքան-
չիւր ծառ իր յարմար ժամանակին տնկելը մեծ
առաւելութիւն ունի: Եթէ նախքան տերեւ-
թափը (Հոկտեմբերին) տնկուի, պէտք է նախա-
պէս տերեւները վար տար:

ՇՆՈՒԵՐՈՒ ԸՆՏՐԱՆՔԸ.— Փնտռեցէք մա-
քուր և զօրաւոր ծառեր, սղորկ կեղևով, զերծ
փուռ մասերէ, ստեւաւոր լուիճէ, կամ խէժէ՝ եթէ
կորիզաւոր ծառ է: Նախընտրելի է քիչ մը աւելի
վճարել ի հարկին՝ լաւ ծառեր գնելու համար:
Լաւ է տերեւթափին գնել ու մինչև տնկելու
ատենը անոնց արմատին չափով լայն ու խոր
փոսի մը մէջ գնել կանգնած վիճակի մէջ և
արմատները հողով ծածկել:

Լաւագոյն է տնկել մատաղ ծառեր, այսին-
քէն մէկ տարուան պատուաստուած, շատ շատ
երկու կամ երեք տարուան պատուաստուած:

Բարձր յողունով ծառերուն բունը՝ հողէն
մէկ մէթր վեր պէտք է 12—14 սանթիմէթր
չըջաղի՞ծ ունենայ:

ՀՈՂԻՆ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆԸ.— Մատաղ ծա-
ռերը տնկելու ատեն պէտք է մեծ ծաւալով հող

փորել որպէսզի անոնց արմատները կարենան
զարգանար Հաղարջենիին, հաղրակենիին (սե
սլոուզով հաղարջ), ժոխենիին համար պէտք է
50 սանթիմէթր խոր փորել հողը, սալորենիին,
դրախտախնձորի վրայ պատուաստուած խնձո-
րենիին, կամ սերկելի վրայ պատուաստուած
տանձենիին համար 60 սանթիմէթր, և մեծ
ծառերուն համար 70—80 սանթիմէթր, եթէ
որմայեց գիծի վրայ տնկուելիք ծառերու համար
է, պէտք է փոքր ունենայ 1,50—2 մէթր լայ-
նութիւն, պատին կողմը 60 և միւս կողմը 80
սանթիմէթր խորութիւն, Առանձին տնկուելիք
ծառերու համար 1,50 մէթր տրամագիծով և
70—80 սանթիմէթր խորութիւնով փոս կը փոր-
ուիլ փոսէն հանուած հողը պէտք է խառնել
աղբով կամ պարարտ հողով, երեսէն հանուած
հողը պէտք է նախապէս լեցնել՝ անով ծածկելով
արմատը և ապա տակէն ելած հողը լեցնել անոր
վրայ:

ՏՆՆՈՒՄԻ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆԸ.— Նախ պէտք է
ծառը պատրաստել, մեծ արմատներուն կտրած
կամ ճմլուած ծայրերը յօտոցով կտրել և աւե-
լորդ ճիւղերը մաքրել:

Լաւ է նախապէս արմատները դնել կաւի
և կովու թրիքի շաղախի մէջ (պէտք է ջուրին
մէջ միայն այնքան կաւ և թրիք խառնել որ
յստակ խոյս մը ըլլայ): Ասիկա արմատները կը

թարմացնէ և անոնց բռնելը կը դիւրացնէ: Ծա-
ղախը կարելի է կաղմել նաեւ կաւով և աղբա-
ջուրով:

Նոյնպէս լաւ է փոքր պատրաստել շարաթ-
ներ առաջ և տնկումէն քանի մը օր առաջ եր-
կու երրորդ մասով լեցնել: Փոսին տակը կակուղ
հող կը լեցուի, որուն վրայ կը հանգչին արմատ-
ները: Ծառին արմը պէտք է հողի մակերեսին
հաւասար բերել: Եթէ պատուաստուած ծառ է,
պէտք է պատուաստը հողի մակերեսէն 2—3
սանթիմէթր բարձր մնայ: Յաճախ ծառերը շատ
խոր կը տնկուին և փոխանակ օգտուելու կը
վտանգուին:

Մայիսին լաւ է ծառին տակի հողը յարդով
ծածկել արմատներուն թարմութիւնը պահպա-
նելու համար:

ՄԱՌԵՐՈՒ ՓՈԽՍՆԱԿՈՒՄ.— Չափահաս
տանձենի մը պէտք չէ ուրիշի մը տեղը տնկել՝
տաանց հողը փոխելու: պէտք է մէկ խորանարդ
մէթրի չափ հողը հանել և նոր հող լեցնել տեղը:
Տանձենիի մը տեղ կարելի է տնկել խնձորենի
մը, սալորենի մը, ղեղձենի մը՝ տաանց հողը վե-
րանորոգելու:

3. — ՊՏՂԱՏՈՒ ԾԱՌԵՐՈՒ ԱՂՐՈՒՄԸ

Պատշաճու ծառ մը, որքան իր աճումին՝ նոյնքան և իր պտուղներուն համար, պէտք ունի կարևոր չափով բոլոր սննդատու տարրերուն, որովհետև զանոնք մեծ չափով կ'օգտագործէ: Կորիզաւոր ծառերը աւելի շատ պէտք ունին բորակի, բոթասի և նոյնիսկ կիբի՝ քան կուտաւոր ծառերը:

Բորակը կը խթանէ ճիւղերուն և տերևներուն աճումը և իր կիրարկումը պէտք է ըլլայ ծառերուն զօրութեան և անբարեբերութեան համեմատական չափով: Բոթասը և լռածանակն թթուն կը նպաստեն ծաղիկներու արգասաւորումին, պտուղներու աճումին և փայտի հասունացման:

Պէտք է օգտուիլ նախքան ամէն տնկում կատարուող հողահանումէն՝ կիրարկելու համար զանգուածային աղբում մը, որ արմատներուն տրամադրութեան տակ պիտի թուղու երկար ատենի համար սննդատու նիւթերու պահեստ մը: Պատաստանի մը իւրաքանչիւր արին (100 քառակուսի մէթր) պէտք է 500 քիլօկրամ տարադադրուած աղբ, 20 կրամ բոթասի քլորուկ (սիլվինիթ) և 20 քիլօկրամ կղկղանք, կամ, եթէ փոսով տնկումի համար է, խառնուելիք հողի

իւրաքանչիւր խորանարդ մէթրին համար 50 քիլօկրամ տարադադրուած աղբ, 2 քիլօկրամ կղկղանք և 1500 քիլօկրամ բոթասի քլորուկ:

Ամէն երկու տարին անդամ մը պէտք է տնկումին համեմատական չափով վերանորոգման աղբ դնել: Այս աղբումը յաջորդական պէտք է ըլլայ, իւրաքանչիւր արի և տարուան մը համար նոյնմ.— Դեկտին տարածել 500 քիլօկրամ աղբ և երկու տարի յետոյ, ձմեռը տարածել 3 քիլօկրամ բոթասի քլորուկ և 6 քիլօկրամ կղկղանք, և Մայիսին կրկնաբարով տարածել 3 քիլօկրամ բորակատու եթէ ծառերը փայտի կ'երթան՝ բորակատը յապաւել, բնդնակառակը պէտք է տաւելցնել լռածանական և բոթասական պարարտութիւններուն քանակը՝ շատ արտադրող և չափազանց պտղաբերութենէն փճանալու հակող ծառերուն համար:

Աղբաջուրը, հարուստ բորակով ու բոթասով, և արմատներէն չափազանց ծծուող, պէտք է օգտագործել հետեւեայ կերպով. ձմեռուան սկիզբը սրածայր գաւազանով մը ծակծկել ծառին ճիւղերուն տակ զտնուող հողին մակերեսը, աւելի ըլլալով 0.50—1 մէթր հեռուն բուսական լայն տրամագիծով և 30—35 սանթիմէթր խորութիւնով ծակ մը բանար: Աղբաջուր լեցնել այս ծակերուն մէջ ու ապա գոցել:

4. — ՊՏՂԱՏՈՒ ԵՄԲԵՐՈՒ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Պաղատու ծառերը ենթակայ են զանազան մակարուծային հիւանդութիւններու, որոնց գրեթե բոլորներն են.

ՄԱՆԳ. — Կը հարուածէ բոլոր ծառերը. Ասիկա սունկ մըն է որ տերեւներուն հակառակ կողմը կը պատճառէ շիկուկներ և այտուցներ. յառաջ կու գայ դիմ (արտըն) ծաւերէ, որոնք պէտք է փճացնել՝ եթէ մօտակաները կը գտնուին: Տերեւները վառել ու ձեփել պարտաւոր լուծաջուրով (100 լիդր ջուրէ և 3-ական քիլօկրամ էրիէ ու պղնձի ծծմբատէ կազմուած լուծաջուր):

ԽԱՅՏՈՒՑ. — Կը հարուածէ տանձներն և խնձորներն Այս սունկը պտուղները կը բծաւորէ, որոնք յետոյ կը պտտուտին: Չմեղք օգային մասերուն վրայ սրտիկ պղնձային խոյս մը շաքարոտած հինգ առ հարիւր ծծմբատով և չափազանց յարած: Երուսի բնթաղքին շարունակել երեք առ հարիւրով լուծաջուրով: Որմայեցով մշակել խայտուցի շատ ենթակայ տեսակները, պտուղները երբ ընկոյզի մեծութեան հասնին՝ չըջապատել լուղիթէ տապրակով և հունձքէն 15 օր առաջ մշուշապատ ատեն մը հանել թուղթերը:

ԽԷՓ. — Կը հարուածէ կորիզուտը պտուղ

ունեցող ծառերը: Ասիկի թանձրացում որ դուրս կ'ելլէ զողողուտ հեղուկ վիճակի մէջ, Խուսափել ձմրումի վերքէ և կեղեի պատուումը: Հանել զարնուած մասերը մինչև մաքուր հիւսկէնները և ձեփել երեք առ հարիւր պղնձի ծծմբատի լուծաջուրով կամ ջրախառն քաղախով:

ԿԱՆԱՉԱԽՏ. — Կը հարուածէ բոլոր ծառերը: Երեւոյն շուրջը փորել փոս մը մինչև հաստ արմատները, ճեղքել տեղ տեղ աստեղ կեղեր յատոցի մը ծայրով և ճեղքուած մակերեսները ձեփել տասը առ հարիւր երկաթի ծծմբատի լուծաջուրով: Էջնել փոսը Դարմանումէն 48 Ժամ յետոյ տերեւները վերստին կը կանաչանան:

ԿԵՂ. — Կը հարուածէ խնձորներն և տանձներն: Այս սունկը կը հարուածէ կեղևն ու ծուծը և նոյնիսկ փայտային մասը: Այս փտութեանէն զարնուած ծառերը կրնան փճանար: Հարուածուած մասերը փորել և երկաթի ծծմբատի լուծաջուրով ձեփել:

ՃԵՐՄԱԿ. — Այս սունկը զեղձներին տերեւներուն և պտուղներուն վրայ կը կազմէ սպիտակազոյն բիծեր: Կանխարգիլելու համար խաղաղ և արևոտ ատեն ծծմբաւորել:

ՄՄՄՈՒՌ. — Կը հարուածէ բոլոր ծառերը: Ուամուտը կը յոգնեցնէ ծառերը և կը ծառայէ թիշատներուն իբր գաղթալայր: Չմեղք քերել մամուռները և հին կեղևները ու զանոնք այ-

բեր յետոյ տեղերը ձեռքի պարտըլէնի լուծաջուր
ՏԵՐԵԻԱԿՏ. — Սուսկ որ դեղձենիին տե-
րենքը կը կծկէ ու կ'ուռեցնէ: Արմապեցերը
պտտապանել կդնմապահերով: Զմեռը որակել
պորտըլէնի լուծաջուր: Քաղել ու այրել զարնու-
ած տերենները:

5.— ՊՏՂԱՏՈՒ ԵՍԻԵՐՈՒ ԹՇԱՄԻՆԵՐԸ

Առանց հաշուելու փոքրիկ ատպատակող-
ները, պտուղները, տերենները կամ ծառերը ա-
ւերող մակարոցներու բանակ մը կայ: այս մի-
ջատները կը վխտան՝ չնորհիւ պաշտպանութե-
ան միջոցներու անբաւականութեան: Ստորե
կը դնենք ասոնց գլխաւորները:

ԳՈՂՁԸ (pyrales).— Գիշերային փոքրիկ
թիթեռնիկ մըն է: որուն թրթուրը կը թափան-
ցէ պտուղին մէջ, կը փորէ նրբանցքներ: կը
փնտէ մահաւանդ չաղանակէնիին: Պէտք է ո-
չնշտցնել պտուղը:

Թելոյոր դադձնը խուփի ձեով գոցուած
թևերով թիթեռնիկ մըն է: որուն թրթուրը
Մայիս և Յունիս ամիսներուն տերեւ պատեանի
մէջ կը բռնուի: Ոյրորւած տերեւները քաղել ու
այրել:

Որթատունիի գադձնը 12—14 միլիմէթր
երկայնութիւնով (թևերը րացած վիճակի մէջ

20—24 միլիմէթր) ղեղնորակ թիթեռնիկ մըն է:
առաջակողմի թևերը զարգարուած են շեղակի
երեք երիզներով ու թռիւք բիծով մը: յետա-
կողմի թևերը մոխրագոյն են: Օգոստոսին ելած
թրթուրները կը պահուին մինչև Մայիս խեղակ-
ներուն և բուններուն մէջ և այն ստան կը սո-
ղոսկին դէպի ծիլերը: որոնք դեռ իրենց մէջ
կ'ամփոփեն տերեններն ու սղիւցքը: և կը կրծեն
բոլոր կակուղ ու խտացին մասերը: Զմեռը ո-
չնշտցնել թրթուրը եռալու մօտ տաքութիւնով
ջուր լեցնելով բուններուն վրայ: րացց ոչ ծիլե-
րուն վրայ:

ԳԻՇԵՐԱԹԻԹԵՆԻՆ (phalène).— Գիշերային
թիթեռնիկ տեսակներ են:

Հաղարջենիի գիշերաթիթեռնը բծաւորեալ
ճերմակ թևեր ունի: Թրթուրը ճերմակ է մութ
կէտերով, երեան կու գայ Օգոստ.—Սեպտին,
վտանգաւոր է դարնան: Մահացած տեղերը
ձմեռը այրել:

Զմեռնային գիշերաթիթեռնին էզը ունի
հատածայր թևեր, կանաչորակ թրթուրները կը
կրծեն տերենները: Ընդհանրապէս կը փնտսեն
տանձենիներուն:

Տերեւթափող գիշերաթիթեռնները կը փն-
տեն բոլոր պտղատու ծառերուն: թրթուրները
դարնան կը կրծեն տերենները: թիթեռնիկները
կ'կլկեն Հոկտեմբերին:

ԳՂԹՈՐԱՃԱՆՃ ՍԵԻ (cecidomye noire).—
 Շատ փոքր ճանճ մըն է որ կը վնասէ տանձե-
 նիին: Թրթուրները կ'ապրին փոքր տանձերուն
 մէջ. այս տանձերը խոշորնալով կը ձևափոխուին,
 կը սևնան ու կը թափին Լաւաքել ու այրել
 այս տանձերը, զանոնք ոչնչացնելու համար ա-
 նոնց իյնալուն չսպասել, որովհետեւ ինկած պը-
 տուղներուն մէջէն թրթուրները զուրս կ'ելլեն
 և հոգին տակ կը մանեն, ուր կը կերպարանա-
 փոխուին դառնալով կատարեալ միջատներ և կը
 յաւերժացնեն տեսակը:

ԳՇԿԱՐԻ ԼՈՂՈՒԿԱԿԵՐՊ (sesie tipuliforme).—
 Կը վնասէ հաղարջներին, Թիթեռնիկը կը նմա-
 նի ճանճի կամ փոքրիկ մեղուի, թևերը սև են
 ու օդակները դեղին ձևովակ թրթուրները
 կ'ապրին ճիւղերուն մէջ և հոն խստոյններ կը
 քանան Պէտք է այրել:

ԼՈՒԽԻՃ (puccerons).— Կը վնասէ նշենիին,
 դեղձենիին, տանձենիին և սալորենիին Զուսձե
 մարմինով կիսաթև միջատ մը, որուն էգը մէկ
 անգամ բեղմնաւորուելով կրնայ 8—10 անգամ
 րազմաթիւ ձուեր ամեր Ոչնչացնելու համար 10
 լիդր ջուրի մէջ խառնել տէսիլիդր մը ծխածոտի
 զօրաւոր հոյզ, 100 կրամ բիւրեղ նատրոն (սո-
 տա), 100 կրամ սև օճառ և 1 տէսիլիդր փայտի
 սղի և սրսկեր կամ լիդր մը ջուրի մէջ 30 կրամ
 օճառ և սուրճի դգալ մը գուտալայի փոշի դնե-

լով քառորդ ժամ մը եռացնելէ յետոյ սպունդով
 մը լուար:

Ստեւաւոր լուիճները կը վնասեն խնձորե-
 նիին, յառաջ կը բերեն աւելորդ ամուսներ և
 այլասերում, 100 կրամ սև օճառի վրայ կաթիլ
 կաթիլ լիցնել 1 տէսիլիդր քարիւղ՝ չարուշակ
 տրորելով, յետոյ քիչ քիչ վրան աւելցնել լիդր
 մը ջուր և գործածութեան տակն չարժելով ցո-
 ղունին ու ճիւղերուն վրայ քսել:

ԾԱՂԿԱՐԱՆՈՄԵ (anthonome).— Ուտիճի նման
 դոց թուխ, մոխրագոյն թևերով ծածկուած պա-
 տենաթև կը վնասէ խնձորենիին և տանձենիին
 Թրթուրները կը կրծեն ծիւրերը որոնք կը չոր-
 նան Նախքան թրթուրներուն զուրս ելլելը
 դարնուած ծիւրը կտրել ու այրել:

ԾԻԼՔԱՂ (coupe-bourgeons).— Ծաղկաքա-
 ղին նման պատենաթև, որ կը վնասէ ծիրանիին,
 սերկելիին, տանձենիին, խնձորենիին, սալորե-
 նիին էգը կ'ածէ մատաղ ծիւկներուն վրայ,
 զորս կը ճեղքէ, և որոնք ամուսն կէտերուն
 վերև շրջանակին երեք չորս սրղին վրայ կը թոր-
 չամին կտրել ու այրել:

ԿԱՌԱՎՈՒՂ (terthrede).— Կը վնասէ հաղար-
 ջներին, Լորտնուկին կը նմանի թրթուրը, րայց
 շատ փոքր է, կը կրծէ տերեւները, Տերեւներուն
 վրայ ցանկ մաղուած մոխիր կամ չմարած կիր
 Շողոտ կառածուղին թրթուրը ոչնչացնելու

համար 5 լիզր տաք օուրի մէջ հալեցնել 1 քի-
լո սև օճառ և 1 լիզր սպիտակ քաղցր քրտն
յամբորէն և միշտ շարժելով աւելցնել 2 լիզր
քարիւղ, խառնուրդը լեցնել իր ծանրութեան
20—25 անգամին չափ ջուրի մէջ և անով
լուար:

ՃԱՆՃ ԿԵՆՈՍՍԵՆԻԻ.— Սև, գեղին գլուխ,
թևերուն վրայ 4 սև երկններով ճանձմը, որուն
էզր կ'ածէ պտուղներուն վրայ, թրթուրները կը
թափանցեն միջուկին մէջ: Որդոտ պտուղները
ոչնչացնել:

ՄՐՋԻԻՆ.— Կը փնտռէ բոլոր ծառերուն
Ոչնչացնել լուսնները որոնք իրենց կը քաշեն
Ծառին կոճղը պատել չուրջանակի խայծղանի
երկով մը: Կոճղին և ճիւղերուն վրայ ցանկ
նափթալին: Լիզր մը ջուրին մէջ 10 կրամ պը-
ղինձի կամ զինկի ծծմբառ լեցնելով եռացնել
ու թափել մըջնացներուն վրայ՝ զանոնք ոչնչ-
ացնելու համար, կամ փհնական լուծաջուր թա-
փել: Խոհեմ՝ ըլլալ ու այս հեղուկները ծառերուն
սրմատնէ ուն չ'առցնել, որովհետեւ կրնան զա-
նոնք ոչնչացնել:

ԾԵՐԱՄՈՐԴ (bombyx).— Մետաքսի շերտ-
մորդի տեսակէն ուղ որ կը փնտռէ բոլոր պրտ-
ղատու ծառերուն թիթեռներէր ձերմակ է, էգին
որովայնը բոլոր կ'ըլլայ թրթուրը սևորակ է և
կոնակին երկայնքը ունի երկու կամիւր զիւ:

Ձմեռը կ'անցնէ ճիւղերուն ծայրը շինած իր բո-
ժոժին մէջ: Կատարեալ միջոտ կ'ըլլայ Յուլիսին:
Որդը կը կրծէ տերևները, Հաւաքել թրթուրները
և թելերու ցանցը՝ ուր կը գտնուին հաւկիթնե-
րը, ու այրել զանոնք:

ՈՐԴՆՈՒԿ (cochenilles).— Կը փնտռէ դեղ-
ձենիին, տանձենիին և խնձորենիին: Թրթուր-
ները կը նմանին նեպուկի (թէսպին պէսօճէյի) և
կը կրծեն ծառին կեղևը: Ձմեռուան դէմ՝ ձնփել
բուռը և ճիւղերը, առանց ծիլերուն ու կոճակ-
ներուն կ'պցնելու, 1 լիզր ջուրի և կէս լիզր վա-
ռելու ալքօօլի խառնուրդով, կամ 1 լիզր ջուրի,
150 կրամ ծծմբածաղիկի, 60 կրամ սև օճառի
խառնուրդով:

ՊՍԱՆՈՒԿ (scolytes).— Կը փնտռէ խնձո-
րենիին, տանձենիին ու սալորենիին: Պղտիկ պա-
տենաթեռ որուն թրթուրները և միջատները
նրբանցքներ կը փորեն ծառերու ծուճերուն մէջ:
Առաջին անցքը կը բանայ էգը, որուն մէջ կը
գետեղէ ձուերը: Պէտք է փնտռել այս առաջին
ծակերը ու բանար, ուր կը գտնուին էգերը, ու
զանոնք ոչնչացնել:

ՎԱԳՐԱՃՃԻ (tigre).— Կը փնտռէ տանձենի-
ին ու խնձորենիին: 4 միլիմէթր երկայնութիւ-
նով կիտաթեռ, որ կ'ապրի տերևին տակը ու զայն
կը ծակէ իր պատիճով: Լուսնին համար գործած-
ուած լուծաջուրը սրակել փոշիացուցիչով մը
Պտգ, ԾԻ, 2

ՅեՅ (teigne).— Յեցերը թեփաթե թիթեռ-
նիկներ են, որոնց թրթուրները կը փառսեն դեղ-
ձենիին, խնձորենիին ու տանձենիին Դեղձե-
նիի ցեցը կ'երևի Մայիս-Յունիս ամիսներուն,
կը պահուի թելերով կապուած տերեւներու մէջ:
Պէտք է այրել Պատենաւոր ցեցին թիթեռնիկն
ու թրթուրները կը ծակեն տանձենիին տերե-
ւները, կը կրծեն սպնգահիւսը: Ան բժաւորուած
տերեւները հաւաքել ու այրել Խնձորենիի էգ
ցեցը Մայիս-Յունիս ամիսներուն իր ձուերը կը
դնէ ծաղիկներուն վրայ, թրթուրները մինչև ա-
շուն կը մնան խնձորներուն մէջ, յետոյ պտուղ-
ները ծակելով դուրս կ'իջնու:

Քլեմիկ (cerambix).— Կը փառս խնձորենի-
ին ու կեռասնիին: Պատենաթե կենդանի, ու-
րուն էգը կ'ածէ ծառերու ստորին մասի կեղե-
ւերու ճեղքուած տեղերը, թրթուրները փայտին
մէջ ծակեր կը փորեն ու ծառը կը վտանգեն:
Ձախահասները հաւաքել ու փճացնել:

6.— ՊՏՂԱՏՈՒ ԾԱՌԵՐԸ

Բազմաթիւ պտղատու ծառեր կան, ասոնց-
մէ չատերը ընտանեցուած ու աղնուացուած են,
որպէսզի ասոնք առատ ու լաւ պտուղներ տան,
պէտք է որ տնկուին յարմար տեղեր՝ յարմար
հողերու մէջ, և ենթակայ ըլլան տեւական խը-

նամքի: Նախ ասոնցմէ չատերը պէտք ունին
պատուաստուելու, յետոյ պէտք է զանոնք յո-
տեր նոյնպէս կարգ մը ծառերու արմատները
պէտք ունին խնամքի և աղբի:

Գրքոյկէս զանց կ'ընենք տաք կլիմայի պը-
տուղները և հակիրճ ծանօթութիւններ կու տանք
բարեխառն կլիմայի տակ մշակուող գլխաւոր
պտղատու ծառերուն վրայ:

Այս ծառերուն պատուաստումին ու յօտու-
մին վրայ ծանօթութիւններ պիտի տանք ա-
ռանձին գրքոյկով:

Դեղձենի.— Դեղձենին տաքութիւնը կը
սիրէ, չի յաջողիր այն հովիտներուն մէջ ուր
յաճախ եղեւած կ'ըլլայ, չի յարմարիր խոնաւ,
անթափանց, կաւային հողերու, պէտք ունի խոր,
թափանցիկ, կրային կամ գոյլախաղային և լաւ
տաքցող հողի:

Դեղձենիի քանի մը տեսակներուն ուղղա-
կի հունտէն առաջ եկած ծառերը բաւական ճշ-
դութիւնով կ'արտադրեն տեսակը: Պտուղը ու-
տելէ յետոյ կորիզը պէտք է սերմանել, որ կը
ծլի գարնան Կարելի է ձմեռը խաւաւորել ու
գարնան ցաւել: Ասոնց ծառերը երկար կը դի-
մանան:

Դեղձը կը պտղարելի նախորդ տարուան
ճիւղին վրայ, որ ալիս չի ծաղկել: Իւրաքան-
չիւր կոճակ կը բանայ մէկ ծաղիկ միայն: Պըտ-

դատու ճիւղին վրայ ծլող ոստերը կը պողարերին յաջորդ տարին:

Դեղձը ունի բազմաթիւ տեսակներ, ատոնցմէ ոմանց կորիզը պտուղէն լաւ կը զատուի և ոմանց կորիզը կ'աւած կ'ըլլայ պտուղին:

Դեղձենին կրնայ պատուաստուիլ նշենիի և սալսրենիի վրայ ևս:

Դեղձը ըստ տեսակի կը հասուննայ Յուլիս, Օգոստոս և Սեպտ. ամիսներուն: Տեղւոյն վրայ սպառելու յատկացուած պտուղները միայն օր մը առաջ քաղել, իսկ ուրիշ վայր զրկուելիքները հասուննալէ 5—6 օր առաջ, լաւ է հաւաքել առաւօտները ցօղէն յետոյ և դնել զով տեղը Դուրա զգուշացիւք դեղձերուն վրայի ստեր վար կու տան կակուղ խողանակով կամ կերպասի կտորով ու ապա սնտուկը կը դնեն:

ՁԼՆԱՐ (ԶԿՆՈՒ).— Ձղեարի ծառը փոքր է, պտուղները ընկոյզի չափ կ'ըլլան, թխադոյն են և հասուն վիճակի մէջ չաքարոտ են:

Ձղեարը կը բազմացուի հունտը սերմանելով և պատուաստումով: Ուղղակի հունտէն առաջ եկած ծառերուն պտուղը փոքր կ'ըլլայ: Կարելի է պատուաստել սերկելի վրայ ալ:

Կը սիրէ ընդհանրապէս կակուղ հող:

Ձղեարը քաղելէ յետոյ յաճախ ջուրի մէջ կը դնեն կամ կը պահեն որ լաւ մը կակուղնայ ու այնուհետեւ կ'ուտեն: Պտուղը պնդացուցիչ է,

Ձղեարը չստ գործածական պտուղ մը չըլլալով իր մշակութիւնն ալ սահմանափակ է:

ԹՁԵՆԻ.— Թզենին տաք և բարեխառն կլիմայի ծառ է, Միջերկրականի եզերքը լաւ կ'աճի, բայց ցուրտէն կը վախնայ: —10 աստիճանին կը սառի, ուստի պէտք ունի պահպանութիւն այն տեղերը ուր ձմեռը սաստիկ է, այս տեսակ վայրերու թզենիները ձմեռը պէտք է յարգով ծածկել և բուռները հողով չըջապատել:

Թզենին կարելի է բազմացնել սերմանումով կամ չաքլեցնելով, բայց գործնականի մէջ ընդհանրապէս աղուբայով և տաշտաթաղով կը բազմացնեն: Ծառ քիչ անգամ կը պատուաստեն թզենին: Նախընտրելի է գարնան կատարել աղուբան կամ տաշտաթաղը:

Տաք երկիրներու մէջ թզենին ամբողջ տարին կ'ուռնենայ տերեւ, ծիւ և հասուն պտուղներ: Բարեխառն կլիմայի տակ ձմեռը տերեւաթափ կ'ըլլայ, բայց քանի մը տեսակները տերեւաթափէն յետոյ ալ ճիւղերուն ծայրը կ'ուռնենան կանաչ թուղեր, որոնք պահպանուելով կրնան հասուննալ յաջորդ ամառը:

Թուղին տեսակները կ'որոշուին ընդհանրապէս իրենց գոյնով, կ'ըլլան դեղին, կանաչ կամ մանրիշակադոյն:

Կան թզենիներ որոնք միայն կարճ ժամանակամիջոցի մը մէջ հասուն պտուղ կ'ուռնե-

նան, կան ուրիշ տեսակներ ալ որոնց պտուղները հետզհետէ կը հասունանան 2—3 ամիս

Թուզին հասունացումը փութացնելու համար պտուղի աչքին վրայ իրիկուան կաթիլ մը ձէթ կը կաթեցնեն, ասիկա պէտք է կատարել երբ աչքը կարմիր գոյն առած է, յաջորդ առտուն թուզը, որ կարծր էր, կ'ուռի, այս պտուղը կարելի է քաղել 8—10 օր յետոյ:

Նոր տնկուած թզերի մը կը պտղաբերի 5 տարիէն, ամենաշատ արտադրութիւնը կ'ունենայ տասը տարեկանին ու քսան տարեկանին պտղաբերութիւնը կը նուազի: Կարելի է ծառը թարմացնել՝ կտրելով բոլոր ճիւղերը:

Ժոֆեննի (framboisier=զմառլա).— Ժոֆեննին թուփ է, լաւ կ'աճի բլուրներու ստորոտը լաւ արեւադրուած խոր և բարեբեր հողերու մէջ:

Ժոֆեննին կը բազմացուի չաքլեցումով, և ձմեռն է որ կը զատեն ընդհանրապէս:

Ժոֆեննի մշակուած վայրը պէտք է աշնան շատ մակերեսային հերկել և ամառը կրկնաօրեր Երկու տարին անգամ մը պէտք է աղբել, աշնան իւրաքանչիւր արին 5-ակօն քիլօկրամ սիլվինիթ ու գերլուսածնատ ցանելով, իսկ 2 տարի յետոյ, փոխելով, 2 քիլօկրամ բորակաւ՝ կէսը Մայիսին և կէսը Յունիսին:

Դիլսաւոր երկու տեսակ ժոֆեննի կայ, մէկ տեսակը շատ չի բարձրանար և մէկ հունձք կու

տայ, միւս տեսակը վերելող է և տարին երկու հունձք կու տայ:

Նախընտրելի է առաւօտները քաղել կատարելապէս հասունացածները: Մէկ տը տեղէն կարելի է ստանալ չուրջ 60 քիլօ բերք:

Ժոֆեննին 20—30 տարի կանոնաւոր պտղաբերութիւն կ'ունենայ:

Խնձորենի.— Խնձորենին բարեխառն կլիմայի տակ կը յարմարի ամէն դիրքի ու ամէն տեսակ հողի, բայց ամենայարմար հողերն են թարմ, կայծքարակաւային ծակոտէն հողերը, աւն լաւագոյն կերպով կ'աճի ու համեղ պտուղներ կու տայ օգոստոսն տեղերը:

Խնձորենին կարելի է բազմացնել սերմանելով, տաշտաթաղով և պատուաստով:

Սերմանելիք հունտը պէտք է խաւաւորել Յունիսին ու սերմանել Մարտին:

Թուփ խնձորենիները կը բազմացնեն տաշտաթաղով և նոյնիսկ աղուբայով:

Խնձորենին կարելի է պատուաստել իր հունտէն յառաջացած տունկի վրայ, ծառ տեսակները կրնան պատուաստուիլ թուփ տեսակի վրայ, ինչպէս դրախտախնձորին վրայ:

Խնձորը ըստ տեսակի կը հասունանայ Յունիսէն սկսած մինչև Հոկտեմբերի կանխահաս պտուղները շատ համեղ ու հիւթեղ չեն ու չեն զիմանար: Ընդհակառակը Օգոստոսէն յետոյ հա-

տունցածները ընտիր տեսակի են՝ Ամառը սպա-
ռելիք խնձորները կը քաղուին իրենց կատար-
եալ հասունութեան մէջ, իսկ աշնան ու ձմրան
պահուելիքները՝ միշտ հասուննալէ առաջ, որոնք
լաւ պահուելով կը դիմանան նոյնիսկ մինչև
նոր բերքը:

ԾիրՈՒՆԻ.— Ծիրանին հայաստանի կողմե-
րէն տարածուած է Եւրոպա և ուրիշ երկրամա-
սերու կը սիրէ բարեխառն-տաք կլիման, տաք
տնդերու պտուղը աւելի հիւթեղ կ'ըլլայ: Գար-
նան եղեամբէն շատ կ'ազդուի, պէտք չէ արեւմըտ-
եան և հիւսիսային դիրք ունեցող վայրեր տըն-
կել: Դէպի Հարաւ ու Արեւելք հակած բլրակողերը
մշակութիւն յարմար վայրերն են: Կը յարմարի
ամէն տեսակ հողի, պայմանաւ որ խոնաւ ու
պաղ չըլլան:

Այոց (սարը պապա) և հոլանտական ծիրա-
նիները հունտէն բաւական հաւատարմութիւ-
նով կը վերարտադրուին, բայց քաղմացութիւն
ւաղոյն միջոցը պատուաստն է: Կարելի է պատ-
ուաստել հունտէն արտադրուած ծիրանիի, սա-
լորենիի, նշենիի և դեղձենիի վրայ:

Պարտէզներու մէջ գարնան եղեամբին դէմ
պաշտպանելու համար կարելի է տանիքի տակ
առնել:

Ծիրանի տեսակներն են.

Կանխահաս ծիրան.— Բարեբեր, միջին մե-

ծութիւնով, զօրաւոր դեղին, կը հասուննայ Յու-
նիս-Յուլիսին:

Հասարակ ծիրան.— Զօրաւոր, դաշտային,
բարեբեր ծառ, պտուղը միջին մեծութիւնով և
բաւական լաւ է. կը հասուննայ Յուլիսին:

Հոլանտական ծիրան.— Զօրաւոր, բարե-
բեր, պտուղը յարմար քաղցրաւենիի, կը հասուն-
նայ Յուլիսի կէսին:

Արքայական ծիրան.— Զօրաւոր և անկարգ
հիւղերով է ծառը, ունի խոշոր պտուղ. կը հա-
սուննայ Յուլիսի վերջը:

Ծիրան դեղձ.— Կարմիր կէտերով դեղեցիկ
դեղին գոյն մը ունի, պտուղը ընտիր է, կը հա-
սուննայ Օգոստոսին:

Ծիրանը պէտք է հաւաքել երբ գոյնը դե-
ղին կամ կարմրորակ է և անուշ կը հոտի, պէտք
չէ սպասել շատ հասուննալուն, որովհետեւ հիւ-
թը կը պակսի ու կը կակուղնայ:

ԿԵՌԱՍԵՆԻ.— Կեռասենին ամէն վայրի կը
յարմարի, բաւական է որ ծաղկումի ընթացքին
եղեամ չըլլայ. աւելի շատ կը սիրէ կայծքարա-
կաւային տեղերը:

Որքան որ սերմանումով և շաքիցումով
կը քաղմանայ, բայց բնդհանրապէս պատուաս-
տով քաղմացումը նախընտրուած է:

Կեռասենին կարելի է պատուաստել բացի
իր հունտէն առաջ եկած սուռնկերէն նաեւ վայրի

րայենիի վրայ, լաւ հողերու վրայ վայրի րայենիի վրայ պատուաւորուած կեռասներին զօրաւոր ծառ կ'ըլլայ:

Կեռասին տեսակները շատ են, բայց զանոնք կարելի է բաժնել երկու խումբի. վայրի րայենիէն յառաջ եկած տեսակները, որոնք քիչ մը թթու կ'ըլլան, և հասարակ կեռասէն յառաջ եկածները, որոնք անուշ կ'ըլլան:

Կեռասը ըստ տեսակի կը հասնի Մայիս, Յունիս և Յուլիս ամիսներուն: Պէտք է քաղել հասուն վիճակի մէջ, Թարմ պտուղը չեն պահեր թէև, բայց անկէ կը պատրաստեն զանազան քաղցրաւենիներ:

Կեռասնիին, փայտը իր կարծրութեան համար չարգի է և կը գործածուի կահագործութեան մէջ:

ՀԱՂԱՐՋՆԻ.— Հաղարջներն կ'աճի բարեխառն կլիմայի տակ ամէն գիրքի ու ամէն տեսակ հողի վրայ: Ընդհանրապէս պարտէզներուն մէջ կը տնկեն գիծի վրայ իրարմէ 1,50 մէթր հեռաւորութիւնով:

Հաղարջներն կարելի է թաղմացնել սերմանումով, չերտումով, տաշտաթաղով և պատուաւորով:

Հաղարջների գլխաւոր խմբաւորումներն են, Ողկոյգաւոր, որ ունի ողկոյգով, փոքր և սղիտակ կամ կարմիր գոյնով պտուղներ:

Փշոտ, որ կը բուսնի անտառները և մասրառներու մէջ ալ, պտուղները կանաչ գոյնով հատ հատ են և ստեւաւոր:

Թիւնիկ, որ նմանապէս փշոտ է, իր պտուղները հատ հատ են ու խոշոր: Կան կարմիր ու դեղին պտուղով տեսակները:

Սև հաղարջների կամ հաղրակների, որ սև պտուղներ կ'ուենեայ:

Մէկ ար տեղէն կարելի է ստանալ մինչև 70 քիլոկրամ հաղրակ, մինչև 150 քիլոկրամ ողկոյգաւոր հաղարջ և աւելի մեծ քանակութիւնով փշոտ հաղարջ:

Հաղարջը կը քաղեն ուտելու կամ ըմպելի պատրաստելու համար հասուն վիճակի մէջ: Հաղարջէն քաղցրաւենի ալ կը պատրաստուի:

ՆՇՆՆԻ.— Նշնին կ'աճի դաշտային տեղեր, բայց իր ծաղիկը շատ կ'ազդուի եղեամէն, լաւ կը յաջողի հարաւային տաք տեղերը, կը սիրէ թեթև, չոր, թափանցիկ հողերը: Ընդհանրապէս կը մշակուի աւանց յօտումի:

Բաղմացումի համար նախ հունաւոր կը սերմանեն ու ապա կը պատուաւորեն:

Նուշը զլիաւոր երկու տեսակ ունի, լեղի և անուշ:

Լեղին կը գործածուի բժշկութեան մէջ, քնդհանրապէս կը տնկեն ճամբաներու եղերքը, ուր սակայն դողութենէ կը վախցուի:

Անուշ նուշն ալ երկու գլխաւոր տեսակ
ունի. կակուզ կեղեով և կարծր կեղեով:

Կարծր կեղեով նուշերէն ամէնէն աւելի
ապահով արտադրութիւն ունեցողն է խոշորա-
պտուղ նուշը, չափազանց բարեբեր և խոշոր
պտուղով. կը հասուննայ Սեպտեմբր:

Թարմ սպտուկու յատկացուած նուշի պտու-
ղը կը քաղուի նախքան հասունութիւնը. Չոր
պահելու համար պէտք է քաղել կատարելապէս
հասուն վիճակի մէջ, այսինքն երբ պտղապատը
կը բացուի և կորիզը դիւրաւ կը զատուի:

Նուշը սալորենիի վրայ ալ կը պատուաւորեն
ՇԱԳԱՆԱԿԵՆԻ.— Շագանակենին մեծ ծառ
է. կը վախճայ խոնաւ, կաւային և կրային հո-
ղերէ. կը սիրէ քարուտ և չոր տեղերը:

Բազմացնելու համար չագանակը ձմեռը կը
խաւաւորեն և գարնան կը սերմանեն, ապա կը
պատուաստեն: Պէտք է ծառերը տնկել իրարմէ
10—15 մէթր հեռու: Շագանակենին 30 տարիէն
կը պտղաբերի, բայց երկար կեանք ունի, ծառը
դիմացկուն է: Պտուղը հացի տեղ կրնայ բռնել:

Շագանակը կը քաղուի հասուն վիճակին,
երբ կորիզը չըջապատող մասը կը ճեղքուի Չոր
պտուղ ըլլալով երկար կրնայ պիմանալ:

Շագանակենիին յաջորդ կակուզ ու ջուրէն
քիչ ազդեցող ըլլալով կը գործածուի շինութիւն-
ներու և ատաղձագործութեան մէջ:

ՍԱԼՈՐԵՆԻ.— Սալորենին բարեխառն կլի-
մայի մէջ կ'աճի, կը յարմարի ամէն տեսակ հո-
ղի, նոյնիսկ մակերեսային հողերու վրայ կարելի
է տնկել. Հարաւ կամ Արեւիք նայող ըլլալան-
ջերը սալորենիի յարմարագոյն վայրերն են: Խո-
նաւ և թարմ հողերու մէջ լաւ չի պտղաբերի:
Թեթեւ և կայծքարակրային հողերը շատ կը սիրէ:
Սալորենին կը բազմացուի սերմանելով, շաքիւ-
ցումով, աղուբայով և պատուաստով: Քանի մը
տեսակները ուղղակի հունտէն բաւական ճշդու-
թիւնով կը վերարտադրուին, բայց պատուաստը
նախընտրելի է: Նախքան իրենց անկումը հա-
ւաքուած պտուղներուն կորիչները սերմանուե-
լով Փետրուարին կը ծլին:

Սալորենիին ընդհողեայ մասէն ծլած ցո-
ղունները շաքիւցնելով տեսակը կը վերարտադ-
րեն, բայց անոնց ընդհողեայ մասէն շարունակ
ծիլեր դուրս կու գան:

Սալորենիները պէտք է տնկել իրարմէ 6-7
մէթր հեռաւորութիւնով: Կարելի է անոնց մէջ-
տեղ տնկել հաղարջենիներ ալ:

Բազմաթիւ տեսակ սալորենի կան, ոմանք
թարմ ուտելու յարմար են, ուրիշներ՝ քաղցրա-
ւենիի շինութեան: Սալորէն կը շինուի սալորողի
որ Ռումանիայ մէջ ընթացիկ ըմպելի է:

Բացի արտածումի և օդիի պատրաստութե-
ան յատկացուածներէն՝ սալորը պէտք է հա-
ւաքել կատարելապէս հասուն վիճակի մէջ:

Սալորը քիչ դիմացող պտուղ է, ամենադիմացողներ լաւ խնամքի տակ հազիւ 15 օր կը դիմանայ, բայց ասոր փոխարէն լաւ կը չորնայ և անոր չորը ընթացիկ ապրանք է:

Սալորը բոտ տեսակի կը հասուննայ Օգոստոս, Սեպտ. և Հոկտ. ամիսներուն:

Սալորենիի փայտը կարծր է և լաւ կը փայլի, կը գործածուի կահագործութեան մէջ, թէև հաստարուն չըլլալուն՝ լայն տախտակներ չ'ընդունուիր անկէ:

Ոգեսալորը սալորին մէկ տեսակն է, պտուղը կտր կ'ըլլայ բոտ տեսակի զանազան գոյներով, ծառը խոշոր է և երկար կը դիմանայ, ընդհանրապէս կը մշակուի Փոքր-Ասիոյ մէջ:

Սեփ'կեիլի. — Սերկելին բարեխառն կլիմայի տակ ամենուրեք կրնայ աճիլ ու կը յարմարի ամէն տեսակ հողի, բայց առաւելագէս կը սիրէ աղատ, խոր և թարմ տեղերը:

Սերկելին կը բազմանայ հունտը սերմանելով, աղուբայով և տաշտաթաղով: Հունտէն յառաջ կկած տունը ընդհանրապէս կը պատուաստեն, բայց աղուբայով և տաշտաթաղով ընդունուածները հաւատարմօրէն արդէն իսկ կը վերարտադրեն տեսակի: Սերկելին կը պատուաստուի նաև սրափուշի (aubépine = ագտիքէն) վրայ իսկ սերկելի վրայ կարելի է պատուաստել զըզեարենի, տանձենի և այլն:

Պէտք է ծառերը տնկել իրարմէ 4—5 մէթր հեռուն:

Սերկելիը ունի քանի մը տեսակներ, ինչպէս նաև կայ վայրի տեսակը, բոյորն ալ ղեղին թխադոյն են և ստեաւոր:

Պտուղը պէտք է քաղել հասուն վիճակի մէջ, որ երկար կը դիմանայ:

Սերկելիը բացի իրր պտուղ թարմ ուտելէ, կը գործածուի քաղցրաւենի, օշարակ և այլն շինելու ալ: Նոյնպէս բանջարեղէնի նման կարելի է անով կերակուր պատրաստել:

Կը հաւաստուի թէ սերկելին հայաստանէն տարածուած է ուրիշ վայրեր:

ՏԱՆՁԵՆԻ. — Տանձենին կը սիրէ քիչ հաւած ըլլակողերը և հովէն պաշտպանուած սարահարթերը: Սերկելիի վրայ պատուաստուած տեսն պէտք ունի առանց լծացիալ խոնաւութեան կայծքարակաւային հողի: Չոր, կրային և կանուշ կաւային հողերու վրայ անկուելով կը դեղնի և քիչ տարի յետոյ կը չորնայ:

Տանձենին կը բազմացուի սերմանումով և պատուաստով: Կը սերմանուի՝ նոր տեսակներ ստանալու համար, կամ պատուաստումի տուն կեր արտադրելու համար:

Կը պատուաստուի հունտէն յառաջացած տանձենիի, սերկելիի և սրափուշի վրայ:

Սերկելիի վրայ պատուաստուածին պտուղ-

Դերը աւելի առատ, մեծ, դռնաւորութեամբ և շա-
քարութեամբ կ'ըլլան, բայց տեղակներ կան որոնք
սերկելիին հետ զէշ կը միանան և պատուաստի
տեղը կը կազմեն մեծ այտուց, ուրիշներ ալ կան
որ լաւ չեն զօրանար, ասոր համար ալ նախ կը
պատուաստեն լաւ յարմարող տեսակ մը և ապա
անոր վրայ ուղղուած տեսակը նոյնպէս քանի մը
տեսակ տանձեր կան որոնք հունտէն յառաջ ե-
կած տունկին վրայ լաւ չեն պատուաստուիր և
կը կարօտին կրկին պատուաստի:

Ոռչոր տանձեր ունենալու համար պէտք է
նոսրացնել երկու անգամ, մէկը կազինի և միւսը
ընկոյզի չափ եղած ատեն, մէկ մէթը ճիւղի վը-
րայ թողելու է միայն 6—8 տանձ:

Մաքուր և անրիծ տանձ ունենալու հա-
մար կազինի մեծութեան հասած ատեն պէտք է
բաց պարկերու մէջ առնել և հասուննալէ 10 օր
առաջ բանար:

Շատ տեսակ տանձեր կան որոնք ըստ տե-
սակի կը հասուննան ամբողջ ամբան ու աշնան
ընթացքին, ընդհանրապէս կանխահաս տեսակ-
ները քիչ կը դիմանան և անմիջապէս ուտելու
յարմար են, իսկ աշնան վերջերը հասունցող տե-
սակները կարելի է պահել ամբողջ ձմեռը: Ան-
միջապէս ուտելու յատկացուած տանձերը կը
քաղուին լաւ հասուն վիճակի մէջ, իսկ պահուե-
լիքները՝ հասուննալէ 5—6 օր առաջ:

ՎԵՐՋ

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0792963

ՏՊԼԻՆԸ ԵՒ ԳՐԱՏՈՒՆ

Frumoasa, Jud. Ciuc,

1911

ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ ԵՒ ԳԻՏԵԼԻՔ

Գլխավոր պատկերադարձ տնօրէն

Հ. ԿԱՌԱՐԱԿՈՒՄԻՆ «ՄԻՐԱԺՈՒՍԱՐ» ՂԵՐԱՍՏԱՆ

Բաժանորդագրութեան պայմաններ

Պէճիքա 45 ֆրանք, Պրանտա, Իտալիա, Պալ-
քաններ, Սուրիա, Թուրքիա և Հայաստան 40
ֆրանք, մնացեալ երկիրները 2 տոլար

Ռուսական 250 ռէբ

ԿԱՆԵՆԻՅ ՎՃԱՐԵԼԻ

«ՄԻՐԱԺՈՒՍԱՐ» ՂԵՐԱՍՏԱՆԸ բացի իր սեփական
հրատարակութիւններէն կը հայթայթէ նաեւ ա-
մէն տեսակ հայերէն զիրքեր

Գին 15 ռէբ, արտասահման 3 ֆրանք

«Գլխաւթիւն և Գլխելիք»ի բաժանորդներուն
նուէր